

KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DAVLAT DASTURLARINING AHAMIYATI

Tillanazarov Zuhridin To'xtamurod o'g'li

Namangan davlat universiteti 2-kurs

Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

Tel: +998945033321

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda davlat dasturlarining ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Biznes, tadbirkorlik, iqtisodiy samaradorlik, mahsuldorlik, xarajatlar, korxonalar.

Bugun Respublikamizning ko'plab shaharlari, xususan, poytaxtimizdagi bozor va savdo rastalarini aylanib chiqsangiz, mutlaqo teskari manzarani ko'rish mumkin, ammo, afsuski, bu yangi bozor mexanizmi to'liq g'alaba qozondi, degani emas. Lekin hech bir joyda, hech narsa tez va oson ko'tarila olmaydi. Jahon tajribasidan ma'lumki, jamiyatning eskisidan yangisiga o'tishi odatda qiyinchiliksiz kechadi va biz xohlagancha tez tugamaydi. Aynan mana shu xususiyatlar sakrash yo'li bilan emas, balki beshta tamoyil va bozor mexanizmiga bosqichma-bosqich o'tish orqali o'z iqtisodiyotimiz modeli va tsivilizatsiyalashgan jamiyat qarashlarini shakllantirishga asos bo'ladi. Bu tamoyillar tushunarli, ular nafaqat Respublikamizning o'zida, balki dunyoning boshqa mamlakatlarida ham qo'llab-quvvatlanadi. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan barcha mamlakatlarda tadbirkorlik faoliyati bilan biznesni rivojlantirishning zaruriy sharti xususiy mulkdir, lekin tadbirkor va ishbilarmon har doim ham xususiy mulk egasi bo'lavermaydi. Tadbirkorlar va ishbilarmonlar orasida mulk egalari, menejerlar, ishlab chiqarish tashkilotchilari va mehnatga fidoyi har qanday boshqa odamlar kiradi. Hozirgi sharoitda xususiylashtirish tadbirkorlikning asosi bo'lgan xususiy mulkning tiklanishiga tahdid solmoqda. Xususiylashtirish ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarni hal etish va bozor muhitini shakllantirish vositasidir. U raqobatni yuzaga keltirishi, tadbirkorlar va turli mulkchilik shaklidagi korxonalar rahbarlariga erkinlik berishi, innovatsion tipdagi yangi rivojlanishning ijtimoiy asosini tashkil qilishi kerak. Xususiylashtirish mustaqil va ayni paytda murakkab muammodir. Uni tezlashtirishga majburlash ham, sekinlashtirish ham kerak emas. Ma'lumki, har qanday nomaqbul chora-tadbirlarning natijasi har doim ham yaxshi bo'lmaydi.

Agar kasaba uyushmalari va tuzatishlar xususiylashtirish zarurligini tushunsa, ushbu chorani qanday amalga oshirishni va qanday natijalarni berishini o'rgansa, natija bu bo'ladi.

Tadbirkorlik va biznesni rivojlantirish uchun boshqa shart-sharoitlar ham bo'lishi kerak. Birinchidan, davlatning iqtisodiy-ijtimoiy siyosati savdo, tadbirkorlik, ayniqsa, ishlab chiqarish, imtiyozli soliq rejimi, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi qurilish infratuzilmasi, intellektual mulkni himoya qilishning samarali tizimi bo'lishi kerak va bu hozirgi kunda bizning hukumatimizdir. Qabul qilingan Davlat dasturlarida amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlik, zarur mahsulotlar ishlab chiqarish, xomashyo va butlovchi qismlar xarid qilish uchun qulay kreditlar yaratilmoqda. U boshlanishdan iborat bo'lib, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni bartaraf etishda, ya'ni aholi bandligini ta'minlashda, milliy boylukni ko'paytirishda, millat farovonligiga xizmat qilishda katta rol o'ynaydi. Monopoliyaga yordam berishni tugatish, raqobat muhitini yaratish, fan va texnikani kengaytirishni ishlab chiqarishga yo'naltirish, eksport hajmini oshirishga olib keladi. Har qanday jamiyatda mulkdorlar sinfi iqtisodiy taraqqiyotda alohida o'rin tutadi. Kichikning yana bir muhim hayotiy omili hayotiy iste'mol talabini tabaqalash va individuallashtirish sharoitida keng turdagi tovar va mahsulotlarni ishlab chiqarishdir. Kichik biznes ham kam xarajat evaziga yangi ish o'rinlari yaratish orqali bandlik muammosini hal etishga hissa qo'shishi mumkin.

Shu bilan birga, ushbu birlashgan, kichik korxonalarining iqtisodiy daromadlarida o'rtacha farq bilan kichik mahsulotlar ishlab chiqarish, moddiy, mehnat va resurslarni sarmoyadorlar bilan qimmatli tarmoqlarga o'tkazish, turli xil iqtisodiy korxonalar o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy aloqalarni ta'minlash kerak. Kichik biznes vakillarining tadbirkorlik va bunyodkorlik qobiliyatini namoyon etishi uchun qulay sharoit yaratilgan tadbirlar. Bu zarardan farqli o'laroq, ishlab chiqarish va shaxslar o'rtasidagi aloqani qo'llab-quvvatlaydi, va tomonlarning ishini keng muhokama qilish. Yosh mutaxassislar ishlab chiqarishni ko'paytirish shartlari. 3 ga oshganini aytish kifoya. Shu davrda yalpi ichki mahsulotda sanoatning ulushi 17 foizdan 24 foizga, xizmatlar ulushi 34 foizdan 49 foizga oshdi. Iqtisodiyotning avtomobilsozlik, neft-gaz-kimyoy, farmatsevtika, zamonaviy oziq-ovqat va to'qimachilik sanoati kabi yangi tarmoqlarini tashkil etish. Bozor iqtisodiyotiga o'tish biznes yuritishning barqaror usullarini izlashni taqozo etadi. Bu asosiy materiallar va xom ashyoni tejash, mashina va uskunalardan sifatli materiallarni ta'minlash, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash, mahsulot birligiga aylantirish va pirovardida rentabellik va rentabellikni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Bu ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligiga ishonch bilan bog'liq. Korxonalar xo'jalik faoliyatining yakuniy natijasini (foydasini) unga sarflangan resurslar bilan ishlab chiqarish ishlab chiqarishni ko'paytirdi.

Samaradorlikni qayta birlashtirish bir qator iqtisodiy muammolar bilan ifodalanadi. Samaradorlik xulq-atvoriga asoslanib, u ishlab chiqarish mexanizmining

mukammallik darajasini va biznesning to'g'ri yo'nalishda olib borilayotganligini ko'rsatadi. Xarajatlar - bu korxonaning ishlab chiqarish-xo'jalik faoliyatini amalga oshirish uchun sarflangan mablag'larning (investitsiyalar, mehnat resurslari, tabiiy resurslar, tadbirkorlik faoliyati) puldagi ifodasidir. Ular ishlab chiqarish tannarxining ko'rsatkichida aks etadi, barcha mahsulotlarni ishlab chiqarish, mahsulot ishlab chiqarish va sotish, mehnatga haq to'lash ishlab chiqarishning pul ifodasidir. Ishlab chiqarishning barcha ishlab chiqarishlari ikki guruhga bo'linadi: doimiy va o'zgaruvchan mumkin. Doimiy mahsulot miqdori - o'zi bilan o'zgarmaydigan ishlab chiqarish miqdori. Ishlab chiqarish mahsulot ishlab chiqarmasa ham, ular to'lanishi kerak. Ular amortizatsiya ajratmalari, ishlab chiqarish binolari va asbob-uskunalarini ijaraga olish, sug'urta mukofotlari, boshqaruv ish haqi va boshqalar bilan bog'liq deb tushuniladi Ular xom ashyo, materiallar, ishlab chiqarish va elektr energiyasi, ish haqi va boshqa yordamga muhtoj.

Ushbu ishlab chiqarish taqsimoti ishlab chiqarish jarayonining turli ko'rsatkichlarini aniqlash uchun zarurdir. Buning uchun u turli ko'rsatkichlardan olinadi. Ushbu ko'rsatkichlarning tasnifi yo'q. Har bir korxonada iqtisodiyotini o'rganish u yoki bu ko'rsatkichning muhimligini ta'minlash yoki korxonada ishini har tomonlama baholash zaruratidan kelib chiqqan holda ajratiladi.

Barcha ko'z belgilarini uchta guruhga guruhlash foydalidir:
iqtisodiyotni yaratishning milliy ko'rsatkichlari;
resurslarning ayrim turlaridan ko'rsatkichlarni yuklash;
ishlash ko'rsatkichlari.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Agar bu bajarilmasa, korxonaning qattiq qo'llab-quvvatlash muhitida omon qolishi qiyin. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta tuzatishlar uchun to'g'ri keladi. Birinchidan, nazoratning paydo bo'lishi va rivojlanishining barcha bosqichlarida hal etilmagan ko'plab muammolar mavjud. O'z faoliyatini saqlab qolishga yordam berishning turli usullariga rioya qilish kerak. Bu dorilar:

- ilg'or texnologiya va zamonaviy jihozlardan foydalanish;
- yangi turdagi xom ashyo va materiallardan foydalanish;
- asosiy mablag'lar hisobidan sayohat;
- aylanma mablag'larni tashkil etishni tezlashtirish;
- mehnatni tashkil etishning samarali usullaridan foydalanish;
- menejment fani va amaliyotining ilg'or tajribasi;
- xorijliklarning tajribasi va tajribasini joriy etish va hokazo.

Xulosa:

Kichik biznes va tadbirkorlik rivojlanishini belgilovchi barcha ko'rsatkichlarni uch guruhga birlashtirish mumkin: iqtisodiy ishlab chiqarishning umumiy ko'rsatkichlari; resurslarning ayrim turlaridan ko'rsatkichlarni yuklash; ishlash

ko'rsatkichlari. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hisobidan bozor iqtisodiyoti samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari: ilg'or texnologiya va uskunalar ishlab chiqarish; yangi turdagi xom ashyo va materiallardan foydalanish; asosiy mablag'lardan samarali sayohat; mehnatni tashkil etishning samarali usullaridan foydalanish; xorijiy kompaniyalarning ilg'or tajribalaridan sayohat qilish va h.k.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik sub'ektlariga davlat xizmatlarini ko'rsatish mexanizmlarini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2017 yil 1 fevral, PQ-2750-son qarori[1]
2. Boltaboev M.A., Qosimova M.S., Ergashxo'jaev Sh.J., Samadov A.N. Kichik biznes va tadbirkorlik. Toshkent ADIB NASHRIYOTI, 2011.[2]
3. David Cadden, Sandra Lueder - The Saylor Foundation. Small Business Management in the 21st Century. 2014.[3]
4. Greg Brue - Entrepreneur Press. Six Sigma for Small Business. 2006.[4]
5. www.ziyonet.uz [5]